

Motion till riksdagen
2005/06:So499

av Lars Ohly m.fl. (v)

Barnpolitik

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3	Inledning	2
4	Gör barnkonventionen till lag	4
5	Barn i socialtjänstens vård.....	5
6	Asylsökande barn	7
7	Barn och genus	7
8	Funktionshindrade barn.....	8
9	Barn och våld/övergrepp	8

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att göra barnkonventionen till lag.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att se över länsstyrelsernas sanktionsmöjligheter mot en kommun som bryter mot socialtjänstlagen.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att genom preciseringar i socialtjänstlagen och socialtjänstförordningen stärka rättigheterna för barn placerade i samhällets vård.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör se över möjligheten för att blivande föräldrar skall kunna erbjudas utbildning i genuspedagogik.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör ge den nya myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) i uppdrag att utreda och komma med förslag på hur funktionshindrade barns och ungas ställning skal stärkas inom kommuner och landsting.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör följa upp om propositionen avseende stärkt skydd för barn fått genomslag och med tyngdpunkt på hur socialtjänsten uppfyller sina åtaganden.

3 Inledning

I Sverige finns det många barn som lever under svåra ekonomiska förhållanden. Rädda Barnen visade i sin rapport 2004 att antalet barn i fattiga familjer under 2002 var 252 000. Andelen fattiga barn ökade under 1990-talet, för att från 1997 vända nedåt. År 2002 var andelen barn som levde i hushåll med låg inkomststandard eller uppbar socialbidrag 13 %. Det är en lägre andel än 1991. Fattigdom påverkar barnens uppväxt ytterst påtagligt. I skolan, på fritiden och i hemmet gör sig resursbristen ständigt påmind. Trots att utvecklingen går åt rätt håll anser Vänsterpartiet att ansträngningarna för att stödja dessa barn måste intensifieras ytterligare.

Man ska låta barn vara barn och inte tvinga dem att bli vuxna på förhand. Samtidigt tvingas barn leva i de vuxnas värld vilket visar sig inte minst genom att även barn har en klasstillhörighet, ett kön och en etnisk tillhörighet. Det innebär att också barn utsätts för diskriminering och utanförskap i en strukturell omfattning.

För Vänsterpartiet är det oacceptabelt att det är barns klass, kön och etnicitet som styr vilken barndom de får och vilka möjligheter de har att förbereda sig för vuxenlivet. I det sammanhanget faller t.o.m. det liberala argumentet att alla kan lyckas om de bara anstränger sig. Ett nyfött barn kan ju rimligen inte förväntas göra det. I stället ärver barnet sina föräldrars "misslyckande" eller snarare klass, kön och etnicitet. I denna "amerikanska drömvärld" har sålunda

den gamla arvssynden återuppstått i en modern tappning. Det är dags att ge alla barn en trygg barndom och möjlighet till fritidsaktiviteter oavsett vilka föräldrarna är.

Barn som lever med en ensamstående förälder, oftast kvinnor, drabbas mycket hårt av könsrättsvisorna. År 2002 hade den disponibla inkomsten för ensamstående med barn nått och jämt återuppnått 1991 års nivå, medan barnfamiljer med två vuxna ökat sina faktiska inkomstnivåer.

Otrygga anställningar, som timvikariat och projektanställningar, blev vanligare under 1990-talet. LO:s rapport Anställningsformer och arbetstider 2003 visar att andelen s.k. behovsanställningar, som är i särklass vanligast bland LO:s kvinnor (t.ex. handelsanställda och hotell- och restauranganställda), har ökat från 40 000 år 1990 till 125 000 i dag. Resultatet av utvecklingen har blivit att kvinnor har sämre möjlighet till lönearbete och försörjning på en rimlig nivå. De är också den grupp som under åren av ekonomisk återhämtning haft alla minus på sin sida. De arbetar ofta inom kommunal och statlig verksamhet där stora åtstramningar gjordes under 1990-talets första hälft.

Egen inkomst och en trygg anknytning på arbetsmarknaden är avgörande för individens självständighet, inte minst för ensamstående föräldrar, oftast kvinnor, som har försörjaransvar för barn. I dag går utvecklingen i motsatt riktning. Löneklyftan mellan kvinnor och män har ökat och i dag tjänar kvinnor endast 82 % av vad männen gör. För att bryta lönediskrimineringen mellan kvinnor och män krävs att vi får till stånd en rättvis värdering av det arbete som görs inom kvinnodominerade yrken. Vård, skola och omsorg måste få mer resurser så att det skapas ett ekonomiskt utrymme att höja lönerna inom dessa yrken.

Närmare en fjärdedel av samtliga barn har föräldrar med utländsk bakgrund och många av dessa lever under mycket knappa ekonomiska förhållanden. Jämförelsevis är risken att leva i hushåll med låg inkomst fyra gånger så hög som för barn med föräldrar som har svenskt ursprung.

Barn i familjer som kommer till Sverige som flyktingar lever under särskilt svåra levnadsvillkor. Den fattigdom och utsatthet som utgör dessa barns verklighet och vardag, ofta redan från hemlandet, grundmuras i den svenska asylprocessen.

Behandlingen av barn i asylprocessen vittnar om Sveriges bristande tillämpning av barnkonventionen. Många gånger visar tillämpningen av gällande lagstiftning att regleringen av invandringen är överordnad det bästa för barnen. Detta har allvarliga konsekvenser både för de asylsökande barnens situation här och nu, och för deras framtida tillvaro i Sverige. Det handlar inte bara om en bristande ekonomi, utan också om en situation som allvarligt skadar barnens hälsa eller förvärrar befintlig ohälsa. Invandrade barn har ofta en traumatisk uppväxt i bagaget och under den ovissa väntan på uppehållstillstånd tar de ofta ansvar både för sig själva och föräldrarna. Ansvar tar sig uttryck i att inte vilja belasta sina redan nedstämda föräldrar med den egna oron. Socialtjänsten har ett särskilt stort ansvar för de asylsökande barnen och i synnerhet för de barn som kommer ensamma.

Fel! Okänt namn på

Vänsterpartiet anser att det i dag finns brister i kompetensen och rutinerna för hur asylsökande barns bästa ska tillvaratas, och att gränsdragningar mellan ansvariga myndigheter fortfarande är otydlig.

4 Gör barnkonventionen till lag

Enligt FN:s barnkonvention ska barnets bästa alltid beaktas i alla myndighetsbeslut som rör barn. Vänsterpartiet har arbetat för att själva barnkonventionen ska bli lag i Sverige i stället för att som i dag försöka anpassa alla befintliga lagar till konventionen. En fördel med en sådan inkorporering är att barnkonventionen då automatiskt blir direkt tillämplig hos svenska domstolar och myndigheter. Den enskilde får på så sätt möjlighet att göra konventionens rättigheter gällande och domstolen eller myndigheten har att besluta i enlighet med konventionens bestämmelser. Barnkommitténs majoritet anförde som argument mot en inkorporering att barnkonventionen innehåller många bestämmelser av generell karaktär och ett inte obetydligt inslag av målsättningsartiklar, som siktar till ett gradvist genomförande. Men som reservanterna (v, mp och c) anför fanns det bestämmelser som är svepande och som anger åt vilket håll utvecklingen bör gå, men det finns också bestämmelser som är tekniskt och rättsligt detaljerade. Ett exempel är artikel 21 om internationella adoptioner och de krav som uppställs för att adoptionen skall anses ha gått rätt till.

Barnkonventionen innehåller inga för svensk rätt främmande principer. Riksdagsmajoriteten har tidigare flera gånger, med liknande motiveringar som Barnkommitténs majoritet anförde, avslagit motionsyrkanden om inkorporering av Europakonventionen. Nu har emellertid den konventionen varit inkorporerad och således utgjort en del av svensk rätt sedan snart tio år utan att några särskilda problem uppkommit i rättstillämpningen. Det förhåller sig också så att barnkonventionen inkorporerats i bl.a. Finland och Belgien och har där haft stor betydelse vid avgörandet av enskilda fall.

När det gäller EG-rätten förefaller våra domstolar och myndigheter att i huvudsak ha lyckats väl med att hantera de nya rättskällor vi fått som en följd av EU-medlemskapet. EG-direktiv, som innehåller tydliga rättigheter för enskilda, kan vara direkt tillämpliga vid nationella domstolar och myndigheter om en stat antingen inte alls eller bristfälligt implementerat ett direktiv. Här har varken regering eller riksdagsmajoritet tvekat att låta EG-rätten få direkt genomslag hos svenska domstolar och myndigheter och detta trots att förarbetena normalt är obefintliga eller ofullständiga och utan att någon anpassning gjorts till svenska förhållanden, svenskt språkbruk etc.

Det har funnits en oro att en inkorporering skulle lägga ett alltför stort tolkningsansvar på domstolarna. Det hävdades att en snäv juridisk tolkning skulle kunna bidra till att snarare försvaga än förstärka barnets rätt. Men om detta verkligen skulle inträffa och domstolarna skulle tolka barnkonventionen i inskränkande riktning kan problemet enkelt lösas genom att regering och riksdag utnyttjar rätten enligt konventionens artikel 41 att införa eller behålla

nationella bestämmelser som går längre än konventionen när det gäller att förverkliga barnets rättigheter.

Genomförandet av rättigheterna i barnkonventionen är ett politiskt ansvar för landet. Inte bara för riksdag och regering utan för alla myndigheter och offentliga organ. Att genomföra barnens rättigheter handlar om politisk vilja. En avgörande faktor för hur barnkonventionens bestämmelser genomförs i alla delar av landet och på alla nivåer är vilka styr- och kontrollsystém som utvecklas. Staten kan aldrig frånhända sig ansvaret för genomförandet av barnkonventionen genom att t.ex. hänvisa till att ett visst område är ett kommunalt ansvar. Staten måste ha styrinstrument och uppföljningssystem som säkerställer att alla barn i landet verkligen tillförsäkras sina rättigheter i enlighet med barnkonventionen.

Barnombudsmannen har ansvaret för att på ett generellt plan bevaka frågor som gäller barns och ungdomars rättigheter och intressen med utgångspunkt i FN:s barnkonvention. På det mer praktiska planet, om kommunerna lever upp till barnkonventionens regler eller inte, finns ingen enskild myndighet som har ansvaret. Det behövs redskap för att kommunerna själva i sitt dagliga arbete ska lyckas uppnå det barnkonventionen stadgar. Flera frivilligorganisationer som arbetar med barnfrågor ser kommunala handlingsplaner för barn och ungdomar som ett redskap för att komma till rätta med problemen att uppfylla barnkonventionens bestämmelser på den kommunala nivån. Vi anser att arbetet med kommunala handlingsplaner är väsentligt och att arbetet bör intensifieras.

Vi kan dock konstatera att den nuvarande strategin har brutit på flera punkter. FN:s kommitté för barnets rättigheter menade i januari 2005 att det är oroande att samordningen mellan kommuner, landsting och myndigheter vad gäller barnkonventionen ofta är bristfällig. Barnombudsmannen visade också 2004 att endast fem kommuner antagit en samlad strategi för barnkonventionsarbetet. Också Riksrevisionen har granskat den nationella strategin för genomförande av barnkonventionen. En kritisk punkt har varit att delmål och kortsiktiga mål har saknats.

Mot den bakgrunden menar vi att det är dags att göra barnkonventionen till lag. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Barn i socialtjänstens vård

14 000 barn och ungdomar i Sverige bor i familjehem eller på HVB-hem – hem för vård eller boende. Att omhänderta barn och ungdomar är ett stort ingripande i ett barns och dess familjs liv. Att skilja barnet från dess invanda livsmiljö sätter stora spår i barns liv och framtid. Trots det lyssnar vi vuxna sällan på de barn och ungdomar som berörs av dessa insatser.

Barnkonventionens artikel 12 slår fast att ”konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad”. Rädda Barnen har gjort just

Fel! Okänt namn på

detta, nämligen lyssnat på barn och ungdomar som är placerade i samhällets vård, vilket resulterade i skriften ”Rakt från hjärtat – tankar och idéer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård”.

Enligt Rädda Barnen upplever de omhändertagna ungdomarna att de vuxna som finns runt dem för att stötta och hjälpa dem inte lyssnar. Det är en allvarlig signal som visar att vården inte fungerar tillräckligt bra och att barns rättigheter inte blir tillgodosedda.

Socialtjänsten måste, tillsammans med barn, utveckla metoder och kunskaper om hur man möter och samtalar med placerade barn. Socialnämnden ska ompröva vården av barnet minst en gång var sjätte månad enligt socialtjänstlagen (6 kap. 8 § SoL) respektive lagen om vård av unga (13 § LVU). Vi anser att omprövningsbesluten måste grundas på information som även inhämtats genom enskilt samtal med barnet. Många av de omhändertagna ungdomarna uttrycker att de har svårt att få information om sin situation, att det ibland kan vara svårt att förstå varför omhändertagandet har skett, och vad som ska hända framöver. Ungdomarna uttrycker även en känsla av att vara övergivna, att de som beslutar inte tar sitt ansvar att se till att placeringen fungerar.

Länsstyrelserna har i dag rätt att inspektera verksamheter som står under deras tillsyn. Socialnämnden ansvarar för den löpande tillsynen. I praktiken inspekterar länsstyrelserna sällan verksamheterna. Inte heller socialnämnderna genomför årliga inspektioner och oanmälda inspektioner sker nästintill aldrig. Barnen upplever de tillsynsbesök som ändå genomförs som oerhört tillrättalagda, den dagliga verksamheten visas ej. Uppföljningen och tillsynen av vården måste förbättras, bl.a. genom oaviserade inspektioner. Barnen måste involveras i tillsynen, eftersom ingen vet bättre än de barn som lever i familjehem eller på ett HVB-hem hur de upplever sin egen situation. Myndigheterna måste vid sina inspektioner lyssna på de barn som bor på hemmet och tala med flera av dem enskilt.

Länsstyrelserna har det yttersta tillsynsansvaret för HVB-hemmen och familjehemmen liksom för socialtjänsten inom länets kommuner. Det är därför naturligt att barn ska kunna vända sig direkt till länsstyrelserna för att anmäla missförhållanden. Det finns inget lagligt hinder mot att anmäla missförhållanden till länsstyrelserna redan i dag även om deras verksamheter inte synes anpassade för denna uppgift. Av Rädda Barnens projekt framgår att barn som vårdas på HVB-hem inte vet vart de skall vända sig om de blir illa behandlade under sin placering. Länsstyrelserna bör få i uppdrag att ta emot anmälningar om missförhållanden även direkt från barn. Länsstyrelsens verksamhet måste anpassas så att barns kontakt med myndigheten kan ske på barnets egna villkor och utan risk för repressalier.

Ett problem som uppstått i vissa undantagsfall är att länsstyrelserna i princip saknar sanktionsmedel mot en kommun som trots upprepad kritik inte sköter tillsynen av placeringarna. I princip kan länsstyrelsen bara offentliggöra kritiken, men om den berörda kommunen inte bryr sig om det hjälper ju knappast det barnen som är placerade. Vänsterpartiet anser därför att det är dags för regeringen att se över länsstyrelsernas sanktionsmöjligheter mot en

kommun som bryter mot socialtjänstlagen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Många barn och ungdomar ifrågasatte den vård och behandling de fick. De uttryckte missnöje med att bli placerade tillsammans med andra ungdomar med en helt annan problematik. Ungdomar med drogproblem blandas med drogfria ungdomar, och barn med svåra psykiska problem lever tillsammans med barn som inte har det. Samma behandling ges oavsett barnens problematik. Vi anser att varje barn måste få vård utifrån sina egna behov och att barn med alltför olika vårdbehov inte ska placeras tillsammans. Tydligare krav måste ställas på de HVB-hem som anlitas, i fråga om varje enskilt barns vård, men också om kvalitetssäkring och uppföljning.

När ungdomarna själva får ge idéer till förändring av ungdomsvården ger de ett tydligt svar: "Mer utbildad personal." Kompetensnivån hos vårdgivare måste stärkas.

Det måste också säkerställas att familjehemmen ges den handledning och utbildning som krävs för att kunna klara sin uppgift. Vidare bör socialtjänstens stöd och handledning till familjehemmen utvärderas regelbundet.

Sammanfattningsvis bör regeringen genom preciseringar i socialtjänstlagen och socialtjänstförordningen stärka rättigheterna för barn placerade i samhällets vård. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6 Asylsökande barn

Sverige har kritiserats av FN:s övervakningskommitté för bristande efterlevnad av barnkonventionen, bl.a. när det handlar om asylsökande barns ställning. Kommittén pekar bl.a. på brister vad gäller barns egna asylskäl. Många av flyktingbarnen som finns i Sverige har egna trauman med sig, där de sett sin mamma eller pappa bli våldtagen eller torterad. Många har också själva blivit utsatta för övergrepp. Dessa barn har egna asylskäl som det inte tas hänsyn till i asylprocessen, eftersom man inte lyssnar till deras egna berättelser. Barns egna asylskäl måste ges större utrymme i asylutredningarna än vad som sker i dag. Vänsterpartiet utvecklar detta och andra förslag om asylsökande barn i andra motioner som särskilt berör flyktingpolitiken.

7 Barn och genus

Barndomen är en speciell period ur ett feministiskt perspektiv. Det är nämligen då en individs könsidentitet konstrueras. Barnen lär sig vad det innebär att vara man respektive kvinna från det att de bäddas ned under ett rosa eller ljusblått täcke på BB. Barnens identitetsformering pågår sedan ända fram till vuxen ålder.

Med denna snabba utveckling följer också en stor möjlighet att styra utvecklingen i en annan riktning genom att med olika metoder stimulera barnen

Fel! Okänt namn på

att intressera sig för andra aktiviteter än de som är stereotypa för de olika könen. Här har vuxenvärlden ett viktigt ansvar, genom att den har många möjligheter att styra över barns aktiviteter i hemmet, på dagis, i skolan, på fritids, i föreningen, på musikskolan etc. Vänsterpartiet anser att det är helt centralt att könsidentiteterna ska bli mindre stereotypa genom att de blir bredare. För att åstadkomma det krävs det att samhället på olika sätt går in för att uppmuntra barn till annat än de mest könsstereotypa aktiviteterna.

Därför ser vi mycket positivt på de försök med genuspedagogik som genomförts på vissa håll i landet inom utbildningsväsendet. Vi anser dock att regeringen bör se över möjligheten för att även blivande föräldrar ska kunna erbjudas utbildning i genuspedagogik. Genom det förslaget visar samhället att det personliga är politiskt och på en ambition att bryta med de stereotypa könsidentiteter som skapas på löpande band, generation efter generation. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8 Funktionshindrade barn

Barnombudsmannen har genomfört en enkätundersökning i kommunernas och landstingens handikappråd för att undersöka i vilken utsträckning som råden tillvaratar unga funktionshindrades rättigheter. Undersökningen konstaterar att frågor om barns och ungas situation tas upp mycket sällan av råden. Det är inte tillfredsställande med tanke på att ett barnperspektiv bör finnas med i all verksamhet inom kommuner och landsting.

De funktionshindrade barnen möter ofta speciella problematiker i sin vardag. Hur gör man t.ex. tonårsrevolt om man har sina föräldrar som personliga assistenter? Den situationen är något som allvarligt kan försvåra funktionshindrades frigörelse från föräldrarna och därmed möjligheten att tillägna sig en vuxen identitet. Ett annat problem är tillgängligheten i skolan och kanske i synnerhet i skolans aktiviteter utanför skolan. Här kan det röra sig om svårigheter att delta i friluftsdagar etc.

Oavsett problemet så måste de unga funktionshindrades röst höras oftare. Det gäller inte minst inom handikappråden. Vi menar att regeringen bör ge den nya myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) i uppdrag att utreda och komma med förslag på hur funktionshindrade barns och ungas ställning ska stärkas inom kommuner och landsting. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

9 Barn och våld/övergrepp

Rädda Barnen genomförde år 2003 en upprepad studie, den första gjordes 1996, om hur socialtjänsten agerade när barn blev vittne till våld i familjen. Rapporten från 2003 visade att i de fyra undersökta kommunerna var det endast 20 av 72 barn som upplevt våld som kom till socialtjänstens känne-

Fel! Okänt namn på

dom. Åtta av barnen hade själva utsatts för våld men endast ett barn kom till socialtjänstens kännedom. Förutom Rädda Barnens rapport har det i media vid några tillfällen uppmärksammats att anmälningar om att barn varit illa blivit liggande utan åtgärd under mycket lång tid hos socialtjänsten.

Vänsterpartiet står bakom proposition ”Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.” (prop. 2002/03:53) där en rad åtgärder för att stärka skyddet för barn föreslogs och beslutades i riksdagen. Det finns anledning att inte stanna upp med detta, med tanke på de rapporter från socialtjänsten som visar att barn fortfarande osynliggörs. Vi menar därför att regeringen bör följa upp om propositionen avseende stärkt skydd för barn fått genomslag och med tyngdpunkt på hur socialtjänsten uppfyller sina åtaganden. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 3 oktober 2005

Lars Ohly (v)

Lars Bäckström (v)

Berit Jóhannesson (v)

Sermin Özürküt (v)

Lennart Gustavsson (v)

Alice Åström (v)

Ingrid Burman (v)